

Ruhsal Hastalıklarda İyileşme: Kavram Analizi Recovery in Mental Illness: Concept Analysis

Reyhan Doğan¹ , Neşe Mercan¹ , Çiğdem Yüksel¹ 

Öz

Bu çalışmanın amacı ruhsal hastalıklarda iyileşme kavramının analizini yapmaktır. İyileşme kavramı Walker and Avant'ın kavram analizi yöntemi ile incelenmiştir. Literatür incelemesi; Mayıs-Eylül 2018 tarihleri arasında Pubmed, Science Direct, Ovid ve Google Akademik veri tabanlarında "iyileşme, iyi olma, şifa bulma, iyilik hali, hastalıktan kurtulma, salah, sağlık bulma, ruhsal hastalık, kavram analizi, recovery, healing, wellness, mental health, concept analysis" anahtar kelimeleri ile yapılmış ve kavram analizi için uygun 5 Türkçe, 18 İngilizce makale, 2 kitap, Türk Dil Kurumu sözlüğü ve Oxford İngilizce sözlük incelenmiştir. Walker and Avant'ın kavram analizi yöntemine uygun olarak yapılan analizin ilk adımında kavram 'iyileşme' olarak seçilmiş, ikinci adımında analizin amacına yer verilmiştir. Üçüncü adımda kavramın sözlük tanımı ve diğer kullanım alanlarındaki farklı tanımları incelenmiştir. Dördüncü adımda kavramın tanımlayıcı özellikleri; bireysellik, umut, anlam bulma, ilişki, destek, güçlenme olarak belirlenmiştir. Beşinci ve altıncı adımda kavram tanımlayıcı özellikler doğrultusunda model, sınırda ve karşıt vakalarda tartışılmıştır. Yedinci adımda kavramın ortaya çıkmasını sağlayan hazırlayıcı faktörler güven, kabul, saygı, insan hakları, kültür ve iyileşme programları; iyileşme oluştuktan sonra ortaya çıkan özellikler iç-görü, baş etme, sorumluluk ve işlevsellik olarak belirlenmiştir. Son adımda iyileşmenin değerlendirildiği farklı ölçüm araçları sunulmuştur. Ruhsal hastalıklarda iyileşme kavramının kavram analizi yöntemiyle ayrıntılı bir şekilde incelenmesinin, iyileşme kavramının netleştirilmesine ve ruh sağlığı alanında iyileşme odaklı hizmetlerin sunumuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: İyileşme, ruhsal hastalık, kavram analizi

Abstract

The aim of this study is to analyze the concept of recovery in mental illnesses. Concept of recovery was examined by Walker and Avant's concept analysis method. By reviewing the literature; between May -September 2018, in Pubmed, Science Direct, Ovid and Google Academic databases with key words of "recovery, healing, wellness, mental health, concept analysis" and 5 Turkish and 18 English articles, 2 books, Turkish Language Institution dictionary and the Oxford English Dictionary were reached and examined. The analysis is carried out according to Walker and Avant's concept analysis method and in the first step, the concept is selected as 'recovery' and in the second step the purpose of concept analysis is determined. In the third step, lexical definition of the concept of recovery determined and all uses of concept that may be discovered is identified. In the fourth step, the defining attributes of the concept are determined as individual, hope, meaning, relationship, support, empowerment. In the fifth and sixth steps, the concept is discussed in terms of defining attributes in a model case, in borderline case and contrary case. In the seventh step, the antecedent factors leading to the emergence of the concept are trust, acceptance, respect, human rights, culture and recovery programs; the consequences that emerged after recovery has been identified as insight, coping, responsibility and functionality. In the last step, empirical referens are defined and various measurement tools were introduced to evaluate recovery. It is thought that a detailed concept analysis of recovery in mental illnesses will contribute to both clarification of the concept and presentation of recovery-focused services in the mental health field.

Keywords: Recovery, mental illness, concept analysis

¹ Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ankara

✉ Reyhan Doğan, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Gülhane Eğitim Araştırma Hastanesi, Ankara, Turkey
reyhan_dgn@hotmail.com

Geliş tarihi/Received: 07.11.2018 | Kabul tarihi/Accepted: 24.02.2019 | Çevrimiçi yayın/Published online: 29.10.2019

İYİLEŞME; tıp, hemşirelik, psikoloji, halk sağlığı, din ve maneviyat dâhil olmak üzere çeşitli disiplinlerde kullanılan ve her disiplinin kendine özgü tanımladığı bir kavramdır (Schrang ve Slade 2007, Aston ve Coffey 2012, Mccauley ve ark. 2015, Hökelekli 2018). Sağlık disiplininde birçok iyileşme kavramı tanımına rastlanmıştır (Huiting 2013, Firth ve ark. 2015). Bir tanımda iyileşme kavramı “Sağlık durumunun ve fonksiyonlarının hastalığın başlamasından önceki haline geri dönmesi/yeniden kazanılması” olarak tanımlanmıştır (Huiting 2013). Sağlık disiplininin özel bir alanı olan psikiyatride iyileşme kavramı birçok açıdan ele alınmıştır (McElligott 2010, Çam ve Yalçiner 2018). Bir bakış açısına göre iyileşme, bir kişinin güçlü ve zayıf yönleri ile çevresi arasında gerçekleşen sürekli ve dinamik bir etkileşim sürecidir (Bodine 2013, Klockmo 2013, Firth ve ark. 2015). Bir diğer bakış açısına göre iyileşme, engellerin üstesinden gelmeyi, bağımsız yaşamayı ve topluma katkıda bulunmayı öğrenmeyi içerir (Erikson 2013, Güler 2017). Ruhsal hastalıklarda iyileşme ise, hastalığın zorluğuna rağmen, olumlu bir benlik, rol ve irade kazanarak ve sürdürerek bireyin kendi kendini yönettiği kişisel bir yolculuktur (Knutson ve ark. 2013, Çam ve Durmuş 2016, Soygür ve ark. 2017). Ruhsal hastalığı olan kişiler açısından iyileşme ise, iyileşmeyi hastalık belirtilerinin olduğu veya olmadığı zamanlarda anlamlı bir hayat yaratabilmek ve yaşayabilmek olarak tanımlanmaktadır (Brown 2013). Kişisel iyileşme umut, kimlik, anlam ve sorumluluk üzerine temellenmiş, değişken (geriye ve ileriye adımların olduğu), zaman alan ve kişiye özgü bir deneyimdir (Erikson 2013, Brown 2013).

Ruhsal hastalığın iyileşme sürecinde aile önemli bir yer tutmaktadır (Firth ve ark. 2015). Yapılan çalışmalarda aile ve akran desteğinin iyileşmede anahtar rol aldığı bildirilmektedir (Zaday 2015, Güler 2017). İyileşmenin son aşaması olan bireyin toplumdaki yerini geri alması ve tercih edilen yeni bir kimlik oluşturması ailenin desteği ile olmaktadır (Zaday 2015). Ruhsal hastalığa sahip bireylerin aileleri “Yakınları için umut dolu bir gelecek olduğunu hissettiklerinde” iyileşmenin olduğunu düşünmektedir (Huiting 2013). İlaveten birey, sağlık profesyoneli ve klinik tablo ile ilgili nitelikleri kapsayan tanımlarda da ailenin iyileşmede ki rolünden bahsedilmektedir (Brown 2013, Çam ve Yalçiner 2018).

Sağlık profesyonellerinin bakış açısı iyileşme kavramına farklı yeni boyutlar eklemektedir (McElligott 2010). Merkeze bireyi alarak tanı, tedavi, semptom ve rehabilitasyonu bireye göre uyarlayan bu bakış açısı başarılı bir müdahale, hastaneye tekrar yatışların azalması, sosyal işlevsellikte artma, yaşam değişikliklerine uyum sağlama, baş etme mekanizmalarının güçlenmesi ve iç-görünümün kazanılması esasına dayanır (Davidson ve ark. 2006, Huiting 2013, Çam ve Durmuş 2016, Townsend 2016). Klinik açıdan iyileşme, semptomların azalmasına/olmayışına ve işlevselliğin yeniden kazanılmasına odaklanan hastalığın semptomlarının profesyonel olarak derecelendirildiği klinik sonuçlardır (Davidson ve ark. 2006, Macpherson ve ark. 2016).

Farklı bakış açıları ile tanımlanan iyileşme kavramının sağlık profesyonelleri açısından önemli olmasının nedeni tedavi ve bakım hizmeti sundukları bireyin bireyselliğini merkeze koyma, her birey için özelleşmiş bir hizmet verme, bunun için bu kavramı ve ilgili kavramları etraflıca kavrama zorunluluğudur (McElligott 2010, Huiting 2013). Bu bilgiler ışığında ilk aşama iyileşme kavramının netleştirilmesi, ikinci aşama ise bireye özgü iyileşme tanımının üzerine inşa edilen uygulanabilir, somut müdahalelerin yapılandırılması ve bu müdahalelerin dayandığı temellerin tanımlanmasıdır. Bu çalışmanın amacı ilk aşama olan iyileşme kavramının analizini yapmaktır.

Yöntem

Kavram analizi, bir kavramın netleştirilmesi amacı ile araştırılması, derinlemesine incelenmesi, benzer kavramlarla ayrıştırılması ve geçerliliğinin değerlendirilmesi için bilgi sağlayan ve özen gerektiren bir süreçtir (Meleis 2012). Bu çalışmada, iyileşme kavramının analizi için Walker ve Avant'ın kavram analizi yöntemi kullanılmıştır (Meleis 2012). Walker ve Avant'ın kavram analizi yöntemi 8 adımdan oluşmaktadır;

1. Kavramın seçimi: Bu adımda analiz yapılacak kavram seçilir.
2. Kavram analizinin amacının belirlenmesi: Yapılacak kavram analizinin amacı belirlenir.
3. Kavramın olası kullanım alanlarının belirlenmesi: Kavramın sözlük tanımları incelenerek, olası tüm alanlarda kavramın var olan tanımları incelenir.
4. Kavramın tanımlayıcı özelliklerinin belirlenmesi: Kavramın literatürde tanımlanan özellikleri belirlenir.
5. Model vakanın oluşturulması: Kavramın tanımlayıcı tüm özelliklerini içeren model vaka oluşturulur.
6. Sınırdaki ve karşıt vakanın oluşturulması: Kavramın tanımlayıcı özelliklerinden bir kaçını içeren sınırdaki vaka ve tanımlayıcı özelliklerinin hiç birini içermeyen karşıt vaka oluşturulur.
7. Kavramla ilgili hazırlayıcı faktörlerin ve sonuçların belirlenmesi: Hazırlayıcı faktörler, kavramın oluşmasını ve ortaya çıkmasını sağlayan durumlardır. Sonuçlar ise kavram oluştuğundan sonra ortaya çıkan durumlardır.
8. Kavramın ölçüm yollarının belirlenmesi: Kavramın nasıl ölçüleceğinin belirlenmesidir.

Bu çalışmada; Pubmed, Science Direct, Ovid ve Google Akademik veri tabanlarında Mayıs- Eylül 2018 tarihleri arasında “ruhsal hastalık, iyileşme, iyi olmak, şifa bulma, iyilik hali, hastalıktan kurtulma, sağlık, sağlık bulma, sağlık kazanma, üstesinden gelmek, kavram analizi, recovery, healing, concept analysis, mental illness, mental health, psychiatry” anahtar kelimeleri ile yapılan taramalar sonucunda kavram analizi için uygun ve ulaşılabilen 5 Türkçe, 18 İngilizce makale, 2 kitap, Türk Dil Kurumu sözlüğü ve Oxford İngilizce sözlük incelenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde; “Ruhsal Hastalığı Olan Bireylerde İyileşme” kavramının analizi Walker ve Avant'ın kavram analizi yönteminin adımları doğrultusunda sunulmuştur.

1. Kavramın seçimi

Bu çalışmada analizi yapılacak kavram olarak “iyileşme” seçilmiştir.

2. Kavram analizinin amacının belirlenmesi

Çalışmanın amacı; ruhsal hastalığı olan bireylerde iyileşme kavramının tanımlanması ve

anlaşılabilirliğinin sağlanmasıdır.

3. Kavramın olası kullanım alanlarının belirlenmesi

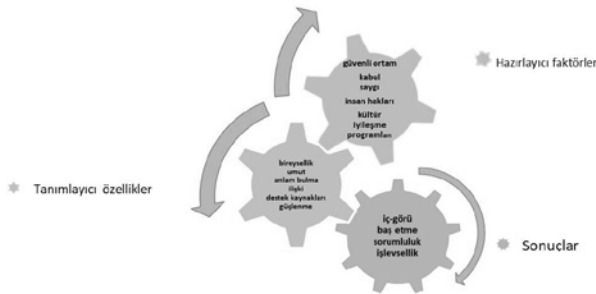
Kavram analizinin bu adımında, iyileşme kavramının sözlük tanımları ve farklı disiplinlerde kullanım şekilleri incelenmiştir.

İyileşmenin sözlük tanımları

İyileşme kelimesi, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde 'iyileşme işi' olarak tanımlanmakta ve iyileşmek, 'iyi duruma gelmek', 'hastalıktan kurtulmak, sağlığı yerine gelmek, salah bulmak' anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu 2018). Salah kelimesi ise Arapça kökenli olup, 'bir şeyin en iyi hali, düzelme, iyileşme' anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu 2018). Arapça 'şfw' kökünden gelen şifa kelimesi 'bedensel veya ruhsal bir hastalığın son bulması, hastalıktan kurtulma, onma' anlamına gelmektedir (Etimoloji Türkçe 2018, Türk Dil Kurumu 2018). Oxford İngilizce Sözlüğü'nde iyileşme kelimesi 'recovery' olarak incelendiğinde kullanım alanlarına göre, 3 farklı anlamı olduğu görülmektedir (Oxford 2018). Bu tanımlar; 'sağlık, zihin ve güç açısından normale geri dönüş', 'çalışan/kaybedilen bir şeyin sahipliğini/kontrolünü yeniden kazanma eylemi veya süreci', 'bir enerji kaynağının veya endüstriyel kimyasalın kullanımı, tekrar kullanımı veya atık işleme için çıkarılması işlemi' dir (Oxford 2018). Oxford İngilizce Sözlüğü'nde iyileşme kelimesi 'healing' olarak incelendiğinde; 'yapım (yapma) süreci, sağlam olma ve tekrar sağlıklı olma' tanımları ile karşımıza çıkar (Oxford 2018).

İyileşmenin farklı disiplinlerde tanımları

Bu adımda birçok disiplinde iyileşme kavramı incelenmiş ve her disiplinde bu kavram farklı tanımlar ile karşımıza çıkmıştır. İyileşme; bilgisayar biliminde kayıp verilere yeniden sahip olma, kurtarma; doğa biliminde ormansızlaşma sonrası yeniden yeşillendirmek, yeniden dikmek; metalürji biliminde geri kazanım, polikristalin malzemelerdeki mikroyapının değişimi; ekonomide ise bir durgunluk döneminden sonra yeniden toparlanma anlamına gelmektedir (Huiting 2013). Tüm bu tanımlara bakıldığında iyileşmenin, genel olarak bir kaybı yerine koyma şeklinde tanımlandığı ve gerçekleşmesi için çoğunlukla bir müdahale gerektiği görülmektedir.



Şekil 1: İyileşmenin hazırlayıcı ve tanımlayıcı özellikleri, sonuçları

4. Kavramın tanımlayıcı özelliklerinin belirlenmesi

Kavram analizinin bu adımında, iyileşme kavramı ile ilişkili olan ve kavramın anlaşılma-

sını sağlayan diğer kavramlar belirlenmiş ve incelenmiştir (Meleis 2012). Literatürde yer alan iyileşme tanımlarından yola çıkarak bu kavramın bireysellik, umut, anlam bulma, ilişki, destek, güçlenme kavramları ile ilişkili olduğu görülmüştür (Erikson 2013, Knutson ve ark. 2013, Moller ve McLoughlin 2013, Townsend 2016, Soygür ve ark. 2017). Bu kavramlar bizi tümevarım ilkesi ile iyileşme kavramına götürmektedir.

Bireysellik

Ruhsal hastalığı olan birey eşsizliği ve deneyimlerinin kendine özgü olması nedeni ile iyileşme sürecinin uzmanıdır. İyileşme, var olan koşullarda bireyin rollerini ve işlevlerini yeniden tanımladığı ve yapılandığı, hayatına ilişkin kararları alabilecek işlevsellik düzeyine yeniden geldiği bireysel bir süreçtir (Schrank ve Slade 2007, Barker ve Barker 2011, Klockmo 2013, Macpherson ve ark. 2016).

Umut

Ruhsal hastalığı olan birey için umut, anlamlı bir yaşamın ve iyileşmenin mümkün olduğuna dair inancı içerir. Umut, güçlü yönleri odaklanarak zorlukların aşılabileceği ve daha iyi bir geleceğe sahip olunabileceği konusunda bireyi motive eder. İyileşme sürecinde yaşanan iniş çıkışlarda umudun korunmasının önemli olduğu bilinmektedir (Jacobson ve Greenley 2001, Schrank ve Slade 2007, Aston ve Coffey 2012, Moller ve McLoughlin 2013).

Anlam bulma

Hastalık sürecinde anlam bulmak; hastalığı kabul etmek ve mevcut duruma dair iç-görü kazanmak, hastalığın getirdiği sınırlılıklara karşın yaşamda anlam bulmaya çalışmak ve daha olumlu düşünmek için çabalamaya karşılık gelir (Knutson ve ark. 2013, Soygür ve ark. 2017).

İlişki

Ruhsal hastalığı olan bireylerin ailesi, arkadaşları ve sağlık profesyonelleri ile sağlıklı ilişkiler kurması başarılı bir iyileşmenin anahtarı olabilir. Bu ilişkiler sayesinde birey kendisini etiketlemeden, aidiyet duygusu ve toplumda yer alma bilinci ile rollerini sürdürür veya yeni roller edinir (Knutson ve ark. 2013, Çam ve Durmuş 2016, Townsend 2016).

Destek kaynakları

Aile üyeleri, akranlar, arkadaşlar ve sağlık çalışanları, sivil toplum kuruluşları, çeşitli destek organizasyonları, sağlık kurum ve kuruluşları ruhsal hastalığı olan bireye iyileşme sürecinde destek olan önemli kaynaklardır. Bu kaynaklar bireyin iyileşmesi için destek ve strateji sunarak, iyileşmeye dair umudu paylaşarak ve cesaret vererek, hastalığın getirdiği engellerle mücadele konusunda destek olarak iyileşme yolculuğunda yer alırlar (Erikson 2013, Townsend 2016, Çam ve Yalçiner 2018).

Güçlenme

Ruhsal hastalığı olan birey iyileşme sürecinde kendine inanarak, anlamlı seçimler yaparak, otonomi kazanarak, hastalık deneyiminden anlam bulma cesareti göstererek ve ken-

disi ile ilgili özel sorumlulukları yerine getirerek güçlenebilir (Knutson ve ark. 2013, Moller ve McLoughlin 2013).

5. Model vakanın oluşturulması

Aşağıda iyileşme kavramının tanımlayıcı özellikleri arasında yer alan bireysellik, umut, anlam bulma, ilişki, destek, güçlenme kavramlarını içeren model vaka verilmiştir.

Model vaka

M.T. 32 yaşında erkek hastadır. Bekâr ve üniversite mezunudur. 12 yıl önce şizofreni tanısı konmuştur. Daha önce hastanede yatarak tedavi olmuş ve bu ikinci yatışıdır. Kliniğe yatış nedeni kötülük görme sanrıları, sosyal izolasyon ve tedaviye uyumsuzluktur. Klinik yatış sürecinde tedavinin bir parçası olan psiko-eğitim oturumları düzenlenmiştir. Psiko-eğitim oturumlarında hastalık belirtileri ve tedavisi, baş etme yöntemleri, sigarayı bırakma konuları ele alınmıştır. Hastanın tedavisine karar verilirken hastanın tercihleri göz önüne alınmıştır. Hastaneye ziyarete gelecek kişiler ve refakat edecek kişi kendisinin aldığı karar ile düzenlenmiştir. Eski baş etme yöntemleri gözden geçirilerek yeni baş etme yöntemleri eklenmiştir ve hastanın güncel stresörler ile daha iyi baş ederek güçlendiği gözlemlenmiştir. Hastaneye yatışı sürecinde sağlık çalışanı ve hastalarla iletişimi başlatma ve sürdürme konusunda egzersizler yapılmıştır. Hasta ile yapılan beşinci görüşmede hastanın “iyileşeceğim, işime döneceğim ve evlenmek istiyorum” ifadeleri ile umudun varlığı gözlemlenmiş ve hasta bu konuda desteklenmiştir. İş konusunda ise, ilaveten hastanın ailesi ve işyeri çalışanları hastalık hakkında bilgilendirilmiş, işyeri çalışanlarının hastayı ziyaret etmesi desteklenmiştir. Taburcu olan hastayla kontrol maksadı ile bir ay sonra kliniğe geldiğinde yeniden görüşülmüş ve hastanın akrabaları ve arkadaşları ile bulunduğu ile ilgili bilgi alınmıştır. Bu görüşmede ‘hastalık deneyimi ile insanlara bakış açım değişti, eskiye göre yardım etme isteğim arttı, ilaçları düzenli kullanmanın faydasını gördüm, benimle aynı deneyimi yaşayanların yer aldığı bir terapi grubundan eşsiz bir destek aldım’ ifadelerini kullanan hastanın iç-görüsünün olduğu değerlendirilmiştir. Altı ay sonraki kontrolünde tedaviye uyumun devam ettiği, hastalık belirtilerinin olmadığı ve işine başladığı ile ilgili hastanın kontrol notları alınmıştır.

6. Sınırdaki ve karşıt vakanın oluşturulması

İyileşme kavramının tanımlayıcı özelliklerinden bir kaçını içeren (bireysellik, anlam bulma, destek) sınırdaki vaka ve tanımlayıcı özelliklerinin hiç birini içermeyen veya karşıtlarını içeren karşıt vaka aşağıda verilmiştir.

Sınırdaki vaka

C.E. 20 yaşında bayan hastadır. Hayattan zevk almama, enerjide azalma ve hiçbir işe yaramama düşünceleri ile ilk kez kliniğe yatışı yapılmıştır. Son altı aydır bu belirtilere sahip hastanın son zamanlarda okula sıklıkla devamsızlık yaptığı, sosyal ilişkileri oldukça azaldığı, şehir dışında yaşayan aile üyelerinin kendisinden uzun zamandır haber alamadıkları öğrenilmiştir. Kliniğe yatışı ile beraber hastanın annesinin refakatçi olarak geldiği, hastanın annesi ile iletişiminin de oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Kliniğe yatışından yaklaşık on gün sonra klinikte uygulanan tedavi gruplarında zaman zaman söz almaya, sabah sporu gibi bazı klinik faaliyetlerinde zaman zaman gönüllü bir şekilde yer almaya başlamıştır. İlerleyen günlerde aile üyelerinden bazılarını ziyaretçi olarak kabul etmiştir.

Klinikte yattığı süreçte “her şeyi kontrol altına almanın mümkün olmadığını, yapamaya-çağından fazla sorumluluk üstlendiğini ve desteksiz yapmaya çalıştığını” farkına vardığını ifade etmiştir.

Karşıt vaka

H. A. 40 yaşında erkek hastadır. Üç çocuğa sahip olup evlidir. 10 yıl önce şizofreni tanısı alan hastanın pozitif belirtilerinin varlığı, bir işte çalışmama, evden dışarı çıkamama ve rol performansında azalma nedenleri ile dördüncü klinik yatışı olmuştur. Hasta klinikte sadece T.K. ile iletişim kurmakta ve diğer hastaların ve sağlık çalışanının ona zarar vereceğini düşünmektedir. Özel yeteneklerinin olduğunu düşünen hasta ayrıca düşüncelerinin okunduğunu ifade etmektedir. Bu pozitif bulgular nedeni ile hasta hiçbir desteği kabul etmemektedir. Vasi tayini nedeni ile kendisi ile ilgili kararları tek başına almamaktadır.

7. Kavramla ilgili hazırlayıcı faktörlerin ve sonuçların belirlenmesi

Kavram analizinde hazırlayıcı özellikler, kavramın oluşmasını ve ortaya çıkmasını sağlayan özelliklerdir (Meleis 2012). Literatürde iyileşme kavramının hazırlayıcı faktörleri arasında güvenli ortam, kabul, saygı, insan hakları, kültür ve iyileşme programlarının yer aldığı gösterilmektedir (Jacobson ve Greenley 2001, Erikson 2013, Knutson ve ark. 2013, Moller ve McLoughlin 2013, Soygür ve ark. 2017). Ruhsal hastalığı olan bireylerde iyileşmenin olması için şiddet, yaralanma veya istismardan uzak, nitelikli bakım hizmeti vadeden, güvenli bir ortamda bireyin kendisini özgür hissetmesi önemlidir (Knutson ve ark. 2013, Soygür ve ark. 2017). İyileşmenin başarılı olabilmesi için toplumun bireyi, hastalığının getirdiği sınırlılıkları ve sonuçları olduğu hali ile kabul etmesi gerekmektedir (Erikson 2013). Bireyler damgalanmadan eğitim, istihdam, konut, sağlık vs. gibi temel haklarını kullanabilmelidir (Jacobson ve Greenley 2001, Moller ve McLoughlin 2013). İlaveten kültürel temellere uygun iyileşme programlarının oluşturulması ve bu programların ulaşılabilir olması gerekmektedir (Macpherson ve ark. 2016).

Kavram analizinde sonuç olarak tanımlanan konu; kavram oluştuktan yani iyileşme gerçekleştikten sonra ortaya çıkan özellikleri tanımlar (Meleis 2012). Bu çerçeveden bakıldığında literatürde iyileşme için tanımlanan sonuçlar; iç-görü, baş etme, sorumluluk ve işlevsellik olarak sıralanabilir. Bireyler iyileşme ile beraber hastalığı kabul ederek iç görü kazanırlar (Knutson ve ark. 2013, Brown 2013, Güler 2017). Semptomları ile baş etme stratejileri geliştirebilir, güçlü yönlerine odaklanabilir ve seçimlerinin sorumluluğunu alabilirler (Schrank ve Slade 2007, Erikson 2013, Knutson ve ark. 2013, Çam ve Durmuş 2016). İyileşme yolculuğunun sonunda bireyler kişisel, sosyal ve mesleki rollerine kaldığı yerden devam ederek işlevselliklerini yeniden kazanabilirler (Davidson ve ark. 2006, Schrank ve Slade 2007, Bodine 2013).

8. Kavramın ölçme yollarının belirlenmesi

Ruhsal hastalığı olan bireylerde iyileşme kavramını ölçmek için çeşitli ölçme araçları bulunmaktadır (Bodine 2013, Güler 2017). ‘İyileşme Değerlendirme Ölçeği’, ‘İyileşme Süreci Envanteri’, ‘Hastalığı Yönetme ve İyileşme Ölçeği’ iyileşme ile ilgili çalışmalarda kullanılan ölçüm araçları arasında yer almaktadır (Güler 2017). İyileşme Değerlendirme Ölçeği, ruhsal hastalığa sahip bireylerin iyileşme süreçlerini öznel olarak değerlendirebilen ve beş alt boyutlu (Kendine güven ve umut, Yardım arama davranışı, Hedef ve başa-

rıya yönelim, Çevredekilere güven, Semptomlar ile baş etme) bir ölçektir (Güler 2017). İyileşme Süreci Envanteri, bireylerin iyileşme sürecini ‘acı’, ‘diğerleriyle iletişim’, ‘güven/amaç’, ‘diğerlerinin yardımı’, ‘yaşam alanı’ ve ‘umut’ alt boyutları ile değerlendiren bir ölçektir (Shanks ve ark. 2013). Hastalığı Yönetme ve İyileşme Ölçeği ise ruhsal hastalık hakkında bilgi, tedaviye bağlılık, relapsı önleme, sosyal destek, etkili baş etme ve madde bağımlılığı alt boyutlarıyla değerlendirme yapan bir ölçektir (Çam ve Yalçınır 2018). Herhangi bir kavramı ölçmek için kavramın tanımlayıcı özelliklerinden yararlanılması gerekmektedir (Meleis 2012). Yukarıda yer alan ölçekler incelendiğinde bu ölçeklerin geliştirilmesinde tanımlayıcı özelliklerden yararlandığı belirlenmiştir. Bu ölçeklerin alt boyutları ile bu çalışmada yer alan tanımlayıcı özelliklerin benzer olduğu görülmüştür.

Sonuç

İyileşme kavramı psikiyatri alanında ele alınması gereken önemli bir kavramdır. Bu kavramın birey, aile, sağlık profesyonelinin bakış açıları ve klinik açıdan iyileşmeye ait özellikler ile tanımlandığı görülmektedir. Bu nedenle tanımın analizi karmaşık bir hal almakta ancak analizinin yapılması bir o kadar da önem kazanmaktadır. Analiz sonucunda kavramın tanımlayıcı özelliklerinin belirlenmesi ile iyileşmenin tanımlanması mümkün olmaktadır.

Bu çalışmada iyileşme kavramının analizi yapılmıştır. Çalışma sonucunda tanımlayıcı özellikler arasında yer alan bireysellik, umut, anlam bulma, ilişki, destek kaynakları, güçlenme kavramlarının bir arada kullanılması ile iyileşmenin tanımı ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan tanımlayıcı özellikler ile kavramın kullanımında ortak dilin oluşturulabileceği düşünülmüştür. İyileşme kavramını ve ilişkili kavramları dikkate alarak yapılacak yeni araştırmaların ise bireye özgü iyileşme tanımının üzerine inşa edilmesi, uygulanabilir, somut müdahalelerin yapılandırılması ve bu müdahalelerin dayandığı temellerin tanımlanması önemlidir.

Kaynaklar

- Aston V, Coffey M (2012) Recovery: what mental health nurses and service users say about the concept of recovery. *J Psychiatr Ment Health Nurs*, 19: 257–263.
- Barker PJ, Barker PB (2011) Mental health nursing and the politics of recovery: a global reflection. *Arch Psychiatr Nurs*, 25: 350–358.
- Bodine MN (2013) Validation of the mental health recovery measure as a clinical assessment (Doctoral thesis). Ohio, The University of Toledo.
- Brown P (2013) A National Framework for Recovery-Oriented Mental Health Services: Guide for Practitioners and Providers. Australia, Australian Health Ministers’ Advisory Council Australia.
- Çam MO, Durmuş H (2016) Ruhsal hastalığı olan bireyler ve psikiyatri hemşireleri açısından iyileşme. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 32: 97-106.
- Çam O, Yalçınır N (2018) Ruhsal hastalık ve iyileşme. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 9: 55-60.
- Davidson L, Lawless MS, Leary F (2006) İyileşme kavramları: birbiriyle çelişiyor mu yoksa birbirini tamamlayıcı mı? *Curr Opin Psychiatry*, 2:41-46.
- Erikson MS (2013) An Integrative review of what contributes to personal recovery in psychiatric disabilities. *Issues Ment Health Nurs*, 34:185-191.
- Etimolojiturkçe (2018) EtimolojiTürkçe. <https://www.etimolojiturkce.com/>. (Erişim tarihi: Temmuz 2018)
- Firth K, Smith K, Sakallaris BR, Bellanti DM, Crawford C, Avant KC (2015) Healing, a concept analysis. *Glob Adv Health Med*, 4:44-50.

- Güler C (2017) İyileşme Değerlendirme Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği (Yüksek lisans tezi). İzmir, Ege Üniversitesi.
- Hökelekli H (2018) Din, Değerler ve Sağlık. İstanbul, Dem Yayınları.
- Huiting X (2013) Recovery in mental illnesses: A concept analysis. *International Journal of Caring Sciences*, 6:439-450.
- Jacobson N, Greenley D (2001) What is recovery? A conceptual model and explication. *Psychiatr Serv*, 52:482-485.
- Klockmo C (2013) The role of personligt ombud in supporting the recovery process for people with psychiatric disabilities (Doctoral thesis). Sundsvall, Sweden, Mid Sweden University.
- Knutson MB, Newberry S, Schaper A (2013) Recovery education: A tool for psychiatric nurses. *J Psychiatr Ment Health Nurs*, 20:874-881
- Macpherson R, Pesola F, Leamy M, Bird V, Boutillier CL, Williams J, Slade M (2016) The relationship between clinical and recovery dimensions of outcome in mental health. *Schizophr Res*, 175:142-147.
- Mccauley CO, Mckenna HP, Keeney S, Mclaughlin DF (2015) Concept analysis of recovery in mental illness in young adulthood. *J Psychiatr Ment Health Nurs*, 22:579-589.
- McElligott D (2010) Healing. *J Holist Nurs*, 28:251-259.
- Meleis AI (2012) *Theoretical Nursing Development and Progress*, 5 th edition. Philadelphia, Lippincott William & Wilkins.
- Moller MD, McLoughlin KA (2013) Integrating Recovery practices into psychiatric nursing: where are we in 2013? *J Am Psychiatr Nurses Assoc*, 19:113-116.
- Oxford (2018) *English Oxford Living Dictionaries*. <https://en.oxforddictionaries.com/> (Erişim tarihi: Temmuz 2018)
- Schrank B, Slade M (2007) Recovery in psychiatry. *Psychiatr Bull*, 31: 321-325.
- Shanks V, Williams J, Mary L, Bird VJ, Boutillier CL, Slade M (2013) Measures of personal recovery: a systematic review. *Psychiatr Serv*, 64: 974-980.
- Soygür H, Yüksel HM, Eraslan P, Özden S (2017) Mavi At Kafe'nin 6 yılda öğrettikleri: şizofreni hastalarının gözünden iyileşmeye katkıda bulunan etmenler-nitel bir analiz. *Türk Psikiyatri Derg*, 28: 75-80.
- Townsend MC (2016) *Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliğinin Temelleri Kanıt Dayalı Uygulama Bakım Kavramları*, 6. Baskı (Çeviri Ed. Özcan CT, Gürhan N). Ankara, Akademisyen Tıp Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu (2018) *Türkçe Dil Sözlüğü*. <http://www.tdk.gov.tr/>. (Erişim tarihi: Temmuz 2018)
- Zaday ML (2015) A public service announcement about the recovery model (Master's thesis). Northridge, California State University.

Yazarların Katkıları: Tüm yazarlar, her bir yazarın çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağladığını ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduğunu kabul etmişlerdir.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir

Authors Contributions: All authors attest that each author has made an important scientific contribution to the study and has assisted with the drafting or revising of the manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.